

Wyniki ewaluacji pilotażowego programu „Aktywny samorząd” 2016.

Ewaluacja przeprowadzona przez Zespół ds. Wsparcia Seniorów
i Osób Niepełnosprawnych MOPS Gdynia

Gdynia 2018 r.

„Aktywny samorząd” 2016

W 2011 roku Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych oraz Prezes Zarządu Związków Powiatów Polskich podpisali Porozumienie dotyczące współpracy w zakresie wspólnych działań samorządów powiatowych na rzecz realizacji karty praw osób niepełnosprawnych i ich integracji społecznej. Założeniem współpracy było wzmocnienie i usprawnienie współpracy z samorządami powiatowymi oraz wsparcie samorządów w podejmowanych przez nie działaniach na rzecz integracji osób niepełnosprawnych w społeczności lokalnej.

Program Aktywny samorząd jest ważnym krokiem w kierunku wydajniejszego modelu polityki społecznej wobec osób niepełnosprawnych. Działania przewidziane w programie uzupełnią plany ujęte w powiatowych strategiach rozwiązywania problemów społecznych i programach działań na rzecz osób niepełnosprawnych.

Dnia 15 czerwca 2012 r. Gmina Miasta Gdyni podpisała porozumienie z Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na mocy którego przystąpiła do realizacji pilotażowego programu „Aktywny samorząd”.

Obsługą programu tj. naborem oraz weryfikacją formalną i merytoryczną wniosków, podejmowaniem decyzji o przyznaniu bądź odmowie przyznania wnioskowanej pomocy, obsługą administracyjno – finansową zawartych umów, monitorowaniem prawidłowości wykorzystania środków PFRON i realizacji celów programu przez beneficjentów pomocy, sprawozdawczością z realizacji programu na potrzeby PFRON oraz promocją i ewaluacją programu, realizował Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Gdyni – Zespół ds. Wsparcia Seniorów i Osób Niepełnosprawnych.

W 2017 roku, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Gdyni rozesał 213 ankiet ewaluacyjnych skierowanych do beneficjentów którzy otrzymali dofinansowanie w roku 2016. W okresie od czerwca 2017 r. do grudnia 2017 r. do MOPS wpłynęło 95 wypełnionych ankiet. Celem ankiety było uzyskanie informacji w jakim stopniu program pomógł beneficjentom zmniejszyć bariery ograniczające życie społeczne, zawodowe oraz umożliwić dostęp do edukacji.

Celem głównym, jaki miał być osiągnięty w wyniku realizacji pilotażowego programu „Aktywny Samorząd” 2016, było wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów programu w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji.

Cele szczegółowe programu:

- 1) przygotowanie beneficjentów programu z zaburzeniami ruchu i percepcji wzrokowej do pełnienia różnych ról społecznych poprzez umożliwienie im włączenia się do tworzącego się społeczeństwa informacyjnego,
- 2) przygotowanie beneficjentów programu do aktywizacji społecznej, zawodowej lub wsparcie w utrzymaniu zatrudnienia poprzez likwidację lub ograniczenie barier w poruszaniu się oraz barier transportowych,
- 3) umożliwianie beneficjentom programu aktywizacji zawodowej poprzez zastosowanie elementów wspierających ich zatrudnienie,
- 4) poprawa szans beneficjentów programu na rywalizację o zatrudnienie na otwartym rynku pracy poprzez podwyższanie kwalifikacji,
- 5) wzrost kompetencji osób zaangażowanych w proces rehabilitacji osób niepełnosprawnych, pracowników lub pracujących na rzecz jednostek samorządu terytorialnego lub organizacji pozarządowych.

W 2016 r. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Gdynia realizował 9 zadań w ramach programu „Aktywny Samorząd”:

Moduł I

- 1) Obszar A Zadanie 1 - pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu,
- 2) Obszar A Zadanie 2 – pomoc w uzyskaniu prawa jazdy kategorii B,
- 3) Obszar B Zadanie 1 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania,
- 4) Obszar B Zadanie 2 – dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania,
- 5) Obszar C Zadanie 2 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym,
- 6) Obszar C Zadanie 3 – pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne,
- 7) Obszar C Zadanie 4 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny,
- 8) Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej.

Moduł II - Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym.

I. Podział środków otrzymanych w 2016 roku na realizację pilotażowego programu „Aktywny Samorząd”

W ramach pilotażowego programu „Aktywny Samorząd” w 2016 roku do Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Gdyni wpłynęło w sumie **306** wniosków na łączną kwotę **1 014 369,47 zł** z których pozytywną weryfikację przeszło **302** wniosków o łącznej wartości **802 220,00 zł** Ostatecznie dofinansowaniem objętych zostało **300** beneficjentów programu, a łączna wysokość dofinansowań wyniosła **783 018,00 zł**.

Łączna kwota środków finansowych przeznaczonych przez PFRON w 2016 roku wyniosła **898 190,00 zł**, w tym na realizację:

- a) Modułu I w wysokości **387 853,00 zł**, z czego na realizację wydatków:
 - bieżących w ramach Obszaru A Zadanie 2, Obszaru B Zadanie 2 i Obszaru D - kwota **82 853,00 zł**
 - inwestycyjnych w ramach Obszaru A Zadanie 1, Obszaru B Zadanie 1 i Obszaru C Zadania 2-4 - kwota **300 000,00 zł**
- b) Modułu II (wydatki bieżące) w wysokości **515 337,00 zł**

II. Wydatkowanie środków w 2016 roku w programie „Aktywny Samorząd”

Tabela nr 1. Wydatkowanie środków

MODUŁ PROGRAMU	Obszar programu i nr Zadania w ramach Obszaru	Rodzaj przekazanych przez PFRON środków	Ilość zrealizowanych wniosków	Kwota wypłat
I	A-1 pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu,	inwestycyjne	6	25 345,00 zł
	A-2 pomoc w uzyskaniu prawa jazdy kategorii B	bieżące	12	17 083,00 zł
	B-1 pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania	inwestycyjne	19	112 218,50 zł
	B-2 dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania	bieżące	7	14 000,00 zł
	C-2 pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym	inwestycyjne	12	21 318,09 zł
	C-3 pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne	inwestycyjne	2	30 110,00 zł
	C-4 pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny	inwestycyjne	0	0,00 zł
	D pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej	bieżące	27	49 543,41 zł
II	pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym	bieżące	215	513 400,00 zł
Wydatki ogółem			300	783 018,00 zł

Cykle przyjmowania i rozpatrywania wniosków

Wnioski o dofinansowanie przyjmowane były od 1 kwietnia 2016 r. do 30 września 2016 r.

Wnioski o dofinansowanie w Module I przyjmowane były w 3 cyklach:

I cykl: **do dnia 31 maja 2016 r.**

II cykl: **do dnia 15 lipca 2016 r.**

III cykl: **do dnia 30 sierpnia 2016 r.**

Wnioski o dofinansowanie w Module II przyjmowane były w 2 cyklach:

I cykl: wnioski na dofinansowanie nauki w pierwszym półroczu 2016 r. **do dnia 15 kwietnia 2016 r.**

II cykl: wnioski na dofinansowanie nauki w drugim półroczu 2016 r. **do dnia 10 października 2016 r.**

Promocja programu

Do zadań realizatorów programu należy m.in. promocja programu. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Gdyni, w 2016 r. przeprowadził szereg działań promocyjnych, do których należało:

- akcja informacyjno-promocyjna w 46 Gdyńskich przedszkolach i żłobkach oraz 19 trójmiejskich uczelniach wyższych i szkołach policealnych, 6 szkołach specjalnych oraz 4 punktach zajmujących się wykonywaniem protez;
- zamieszczenie na portalu internetowym MOPS i UM Gdynia, a także Informatorze Rady i Prezydenta Miasta „Ratusz” informacji o programie;
- przygotowanie ulotek oraz prezentacji multimedialnej wykorzystywanej m.in. podczas spotkań informacyjnych oraz umieszczonej na stronie internetowej MOPS;
- bieżąca aktualizacja strony internetowej www.mospgdynia.pl – zakładka „Aktywny samorząd”;
- dystrybucja ulotek (Centrum Integracja, trójmiejskie NGO, placówki MOPS, Samodzielny Referat ds. Osób Niepełnosprawnych).
- rozesłanie, drogą elektroniczną, informacji o programie (informacje skierowano do pracowników i placówek MOPS Gdynia oraz trójmiejskich NGO – około 200 odbiorców).

III. Analiza programu z uwzględnieniem wskaźników ewaluacji określonych w procedurze realizacji

1) **rezultatu** - liczba osób niepełnosprawnych, dla których w wyniku uczestnictwa w programie zlikwidowane lub zmniejszone zostały bariery uniemożliwiające uczestniczenie w życiu społecznym, zawodowym lub w dostępie do edukacji,

2) **wpływu** – liczba osób niepełnosprawnych, których aktywność społeczna lub zawodowa wzrosła w wyniku uczestnictwa w programie.

IV. Zestawienie informacji uzyskanych na podstawie przeprowadzonych ankiet

A. Informacje o beneficjentach programu

Osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności **36,84 %** (35 osób). Umiarkowany stopień niepełnosprawności zadeklarowało **60,00 %** ankietowanych (57 osób). Lekki stopień niepełnosprawności zadeklarowało **1,05 %** ankietowanych (1 osoba). Orzeczenie o niepełnosprawności, czyli dzieci w wieku do 16 lat to 2 osoby, co stanowi **2,11 %** wszystkich ankietowanych.

Spośród ankietowanych osób **58,95 %** stanowiły kobiety (56 osób), a **40,00 %** mężczyźni (8 osób), natomiast 1 osoba nie zaznaczyła w ankiecie informacji dotyczącej niepełnosprawności.

Najliczniejszą grupą wśród ankietowanych uczestników programu, **44,21 %** (42 osoby), stanowili beneficjenci w wieku od 31 do 40 lat. Drugą co do liczebności grupą, z udziałem **13,68 %** (13 osób), byli uczestnicy w wieku od 26 do 30 lat oraz równorzędnie uczestnicy w wieku od 41 do 50 lat (13 osób). Osoby poniżej 18 roku życia to najmniej liczna grupa wiekowa **2,10 %** (2 osoby). Należy zaznaczyć iż 18 ankietowanych nie wypowiedziało się na temat swojego wieku.

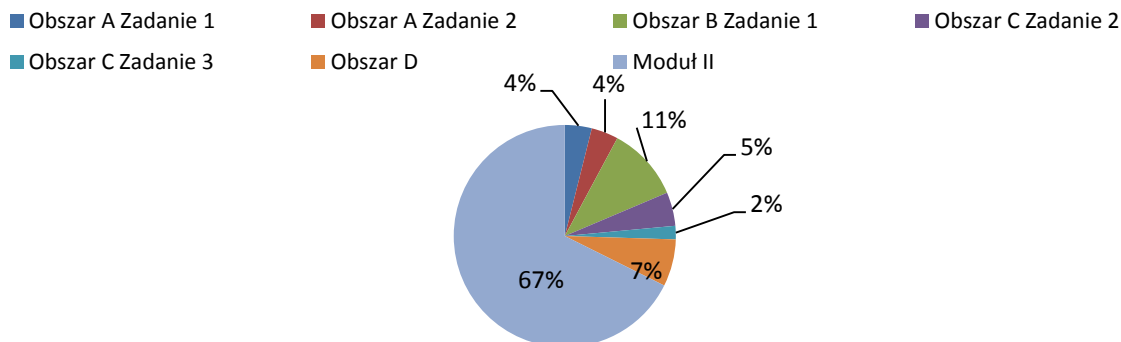
Na 95 ankietowanych osób **48,42 %** (46 osób) jest zatrudnionych, **5,26 %** (5 osób) prowadzi działalność gospodarczą, natomiast **9,47 %** (9 osób) jest zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy.

Spośród wszystkich ankietowanych **47,37 %** (45 osób) to studenci, **10,53 %** (10 osób) to uczniowie.

B. Analiza ilościowa i jakościowa badania ankietowego

Przedmiot dofinansowania

Proszę wymienić co było przedmiotem dofinansowania w ramach Pilotażowego programu „Aktywny samorząd”.

Z danych ujętymi w powyższym wykresie wynika iż największym zainteresowaniem cieszyło się dofinansowanie do pomocy w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym.

Oddziaływanie na bariery w życiu społecznym, zawodowym lub dostępie do edukacji

W jakim stopniu dofinansowanie zmniejszyło bariery w życiu społecznym, zawodowym lub dostępie do edukacji?

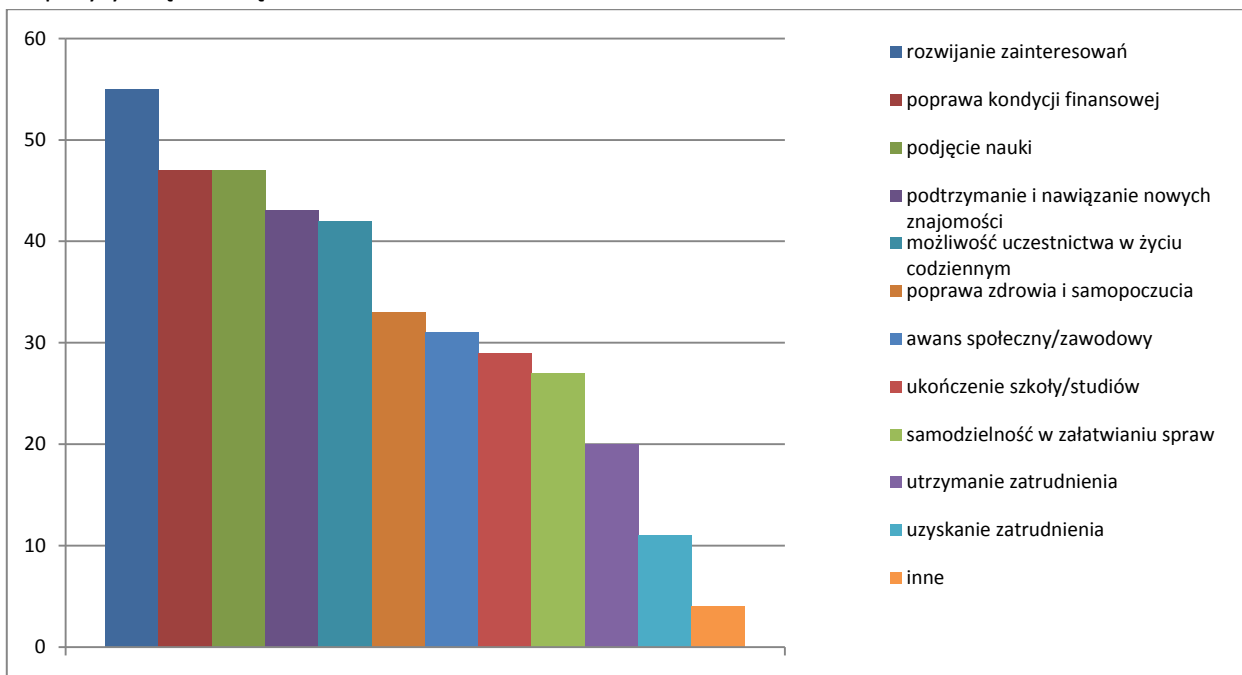
Pytanie nr 2 było pytaniem otwartym. Z analizy odpowiedzi wynika, iż dla wszystkich ankietowanych otrzymane dofinansowanie pozwoliło zmniejszyć lub zlikwidować bariery w życiu społecznym, zawodowym lub w dostępie do edukacji.

Poniżej przedstawiono kilka wypowiedzi beneficjentów pomocy:

- „dzięki dostępowi do najnowszych książek i publikacji miałam okazję lepiej się przygotować do rozmowy kwalifikacyjnej na studia doktoranckie;
- przede wszystkim bez tego wsparcia nic nie mogłabym nawet rozpocząć studiów czy ich kontynuować (płacę wysoki kredyt hipoteczny i 2 kredyty mniejsze). Nauka w szkole wyższej otworzyła mi nowe perspektywy i w życiu zawodowym awans i w życiu osobistym. Czuję się pełnosprawną, jestem szczęśliwa, że mogę poszerzać swoje horyzonty i służyć innym swoją wiedzą;
- dojazd do przedszkola jest bezpieczny i komfortowy. Dzięki fotelikowi możemy pokonywać także dłuższe odległości, jeździć na rodzinne wycieczki, bez bólu pleców u synka i konieczności częstych postojów;
- bardzo pozytywnie to wpływa na moje samopoczucie. Możliwość uczestniczenia w zajęciach i wyjście z domu pozwala mi czuć się potrzebną i podnosi moją samoocenę jak również pozytywnie wpływa na moje zdrowie;
- dzięki temu, że mam laptop mogę komunikować się z ludźmi gdyż jestem sam, dzięki siedzeniu przystosowanemu dla ON mogę częściej wyjeżdżać z domu jest to ogromne ulepszenie w moim życiu;
- umożliwiło rozwój edukacyjny na dwóch uzupełniających się kierunkach, rozpoczęcie praktyk w firmie zajmującej się analizami statystycznymi, tym samym umożliwiło przebywanie w środowisku rówieśników;
- mogłem spotykać się z przyjaciółmi poza DPS, załatwiać samodzielnie swoje sprawy, uczestniczyć w życiu kulturalnym;
- dzięki protezie modularnej, chód jest bardziej sprawniejszy, wygodniejszy. Poprawa samopoczucia, wyższa samoocena (przebywając w otoczeniu ludzi, nie czuję się gorszy) Większa samodzielność, zwłaszcza w warunkach domowych;
- dzięki temu że posiadam wózek elektryczny mogę być bardziej aktywna i samodzielna;
- stosując najazd do samochodu nie musimy dźwigać ciężkiego wózka, ulga dla zdrowia rodziców;
- dofinansowanie pozwoliło na podnoszenie moich kwalifikacji zawodowych i przyczyniło się do podjęcia pracy na ½ etatu;
- dzięki możliwości podniesienia kwalifikacji zawodowych mogłem podjąć dodatkową pracę jako nauczyciel. Możliwość pobytu dziecka w przedszkolu była uzależniona od dofinansowania jaskie otrzymałem. Dzięki temu miałem okazję nawiązać nowe kontakty;
- Lupa elektroniczna pozwala mi czytać dłuższe teksty i zwiększa moje możliwości czytania i podnosi komfort. „nieczytelne” służy do czytania książek i zapisywania, nagrywania notatek np. numerów telefonu;
- Zapewnienie opieki dziecka w przedszkolu umożliwiło poświęcenie większej ilości czasu na życie społeczne, zawodowe i sprawiło możliwość rozwoju osobistego.”

Wpływ przedmiotu dofinansowania w obszarach życia codziennego.

Proszę wskazać w jakich obszarach życia codziennego przedmiot dofinansowania przyniósł/przynosi największe korzyści i pozytywną zmianę.

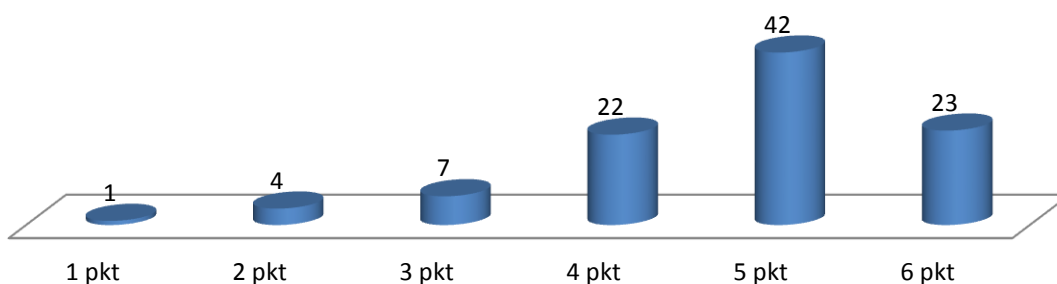

Odpowiedź wielokrotnego wyboru

Zgodnie z danymi ujętymi w powyższym wykresie dofinansowanie ze środków PFRON w ramach programu umożliwiło ankietowanym rozwijanie zainteresowań. Otrzymane dofinansowanie nie tylko stworzyło warunki do poprawy kondycji finansowej ale również wpłynęło na decyzję o podjęciu nauki, pomogło podtrzymać i nawiązanie nowych znajomości, umożliwiło uczestnictwo w życiu codziennym, wpłynęło na poprawa zdrowia i samopoczucia oraz dało możliwość podjęcia lub ukończenia nauki.

Przedmiot dofinansowania, a sytuacja życiowa

Proszę określić w jakim stopniu dofinansowanie lub przedmiot dofinansowania przyczyniło się do poprawy Pani/Pana sytuacji życiowej (gdzie: 1 oznacza niewielki wpływ, a 6 wpływ bardzo wysoki)

Skuteczność programu i wysokość otrzymanego dofinansowania

Czy Pani/Pana zdaniem dofinansowania w ramach Pilotażowego programu „Aktywny samorząd” są skuteczne?

Z odpowiedzi wynika, że 97,89 % ankietowanych potwierdziło skuteczność programu.

Wysokość dofinansowania

Czy wysokość otrzymanego dofinansowania była wystarczająca do Pani/Pana potrzeb?

Wśród uzasadnień do odpowiedzi „NIE” padały argumenty:

- „wydatki na niezbędne materiały szkoleniowe jak i dojazd na uczelnię przewyższały otrzymane dofinansowanie;
- samo dofinansowanie w zupełności wystarcza na to by opłacić czesne natomiast dodatek, który wcześniej wynosił 1000 a obecnie 500 zł ledwo wystarcza na pomoce dydaktyczne i niestety nie wystarcza by móc uczęszczać na korepetycje;
- miesięczny koszt dojazdu na uczelnię to około 380 zł. dofinansowanie pokryło więc niespełna 1 miesiąc;
- prawo jazdy kosztowało mnie więcej, ponieważ potrzebne mi były dodatkowe jazdy oraz kilkakrotnie musiałam płacić za egzamin państwowy;
- studia które wybrałam są bardzo drogie a 80% dofinansowania znaczyło że musiałam 20% dołożyć z budżetu, który ledwo wystarcza na codzienne potrzeby.”

Z analizy udzielonych odpowiedzi wynika iż niemal wszystkie osoby które twierdziły że wysokość dofinansowania była niewystarczająca to beneficjenci Modułu II.

Rekomendacje dotyczące obszarów i przedmiotów dofinansowania

Czy dofinansowania w ramach Pilotażowego programu „Aktywny samorząd” powinny być rozszerzone o inne obszary/przedmioty dofinansowania (co jeszcze mogłoby być dofinansowane w ramach programu?)

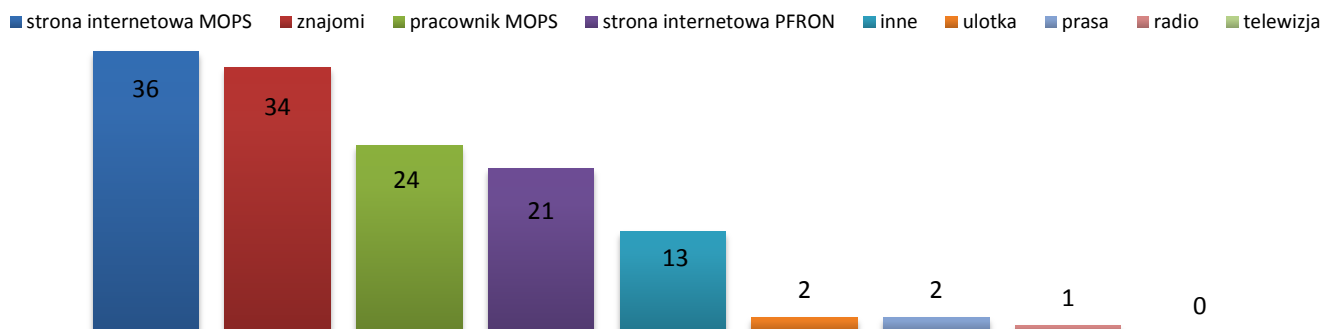
Odpowiedź	Liczba
TAK	54
NIE	38

Wśród najczęstszych uzasadnień do odpowiedzi „TAK” ankietowani podawali:

- sprzęty gospodarstwa domowego, sprzęt rtv, agd;
- kursy zawodowe, językowe;
- finansowanie całościowe lub częściowe płatnych staży w firmach danej specjalizacji;
- publikacje brajlowskie;
- wycieczki edukacyjne, wymiana studencka;
- zakup samochodu;
- szkolenie nauki które usprawniłoby korzystanie z protezy;
- tandemy, formy aktywności sportowych i szkoły psychoterapii dla absolwentów psychologii.

Upowszechnianie informacji o programie

Proszę wskazać źródło z jakiego uzyskał/a Pani/Pan informację o możliwości skorzystania z dofinansowania w ramach programu „Aktywny samorząd”?

Odpowiedź wielokrotnego wyboru

Pytanie nr 9 brzmiało:

Czy informacje dotyczące programu i możliwości skorzystania z dofinansowania były wystarczające?

TAK	91	NIE	4
-----	----	-----	---

Wśród uzasadnień do odpowiedzi „NIE” padały argumenty:

- „o niektórych rzeczach dowiedziałam się w momencie rozliczenia programu;
- informacje byłyby pomocne gdyby informacje właśnie były przekazywane w formie ulotek;
- mała wiedza w społeczeństwie na temat programu.”

Jakość realizacji dofinansowania

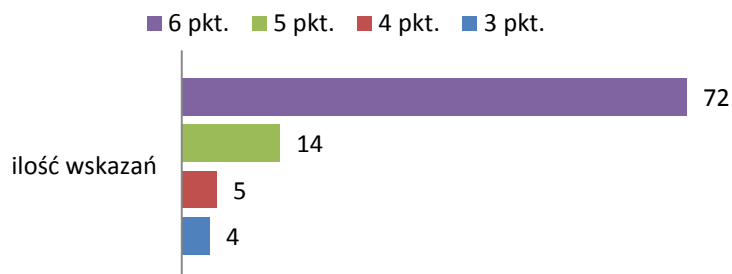
Czy miał/a Pani/Pan jakieś trudności związane z procedurami dotyczącymi przyznania dofinansowania?

TAK	17	NIE	77
-----	----	-----	----

Wśród uzasadnień do odpowiedzi „TAK” padały argumenty:

- „bardzo skomplikowany wniosek do wypełnienia;
- procedury są wg mnie trudne;
- opis przyczyny ubiegania się o dofinansowanie jest krępujący i poniżający;
- miałam problem z otrzymaniem właściwego zaświadczenia od uczelni;
- druki, które się wypełnia wnioskując o dofinansowanie są pisane niezrozumiałym językiem. ponadto nie można wypełnić ich przy użyciu komputera, co sprawia, że osoby z dysfunkcją wzroku nie mogą sobie poradzić z nimi samodzielnie. powinna być również możliwość przekazywania pism, decyzji, itp. poprzez kontakt elektroniczny, gdyż obecnie osoby te są zależne od pomocy osób widzących i narażone przez to na brak dyskrecji;
- trudność w zrozumieniu jakiej wysokości dofinansowanie do czesnego mam szansę dostać przy konkretnej kwocie czesnego;
- czasami wymagane dokumenty wymagały koordynacji i uzgadniania między dziekanatem uczelni a MOPS Gdynia;
- osoba niepełnosprawna nie zawsze jest w stanie samodzielnie wypełnić wnioski;
- rozbudowana dokumentacja, powtarzające się rozbudowane opisy uzasadnień potrzeb, krótki czas na dostarczenie dokumentacji.”

Kolejnym pytaniem otwartym było: Jak Pani/Pan ocenia obsługę programu przez pracowników MOPS w Gdyni? (gdzie: 1 niedostateczna, a 6 bardzo dobra)

C. Wnioski końcowe

Analiza programu z uwzględnieniem wskaźników ewaluacji określonych w procedurze realizacji

Na podstawie informacji uzyskanych z ankiety ewaluacyjnej programu, wypełnionej przez beneficjentów według stanu na dzień 24 stycznia 2018 roku:

- Analiza ankiet wskazuje, iż największą grupą której udzielono wsparcie były osoby we wczesnym i średnim okresie dorosłości. Ogółem, beneficjenci w wieku od 22 do 40 lat otrzymali prawie połowę całej udzielonej w ramach programu pomocy **68,04 %** (64 osoby).
- Dofinansowanie ze środków PFRON w ramach programu umożliwiło ankietowanym poprawę jakości ich codziennego życia. Otrzymane dofinansowanie nie tylko stworzyło warunki do rozwijania zainteresowań **89,47 %** ale również wpłynęło na poprawa kondycji finansowej **49,47 %** dało możliwość nawiązywania i podtrzymywania kontaktów z innymi ludźmi **45,26 %** wpłynęło na poprawa zdrowia i samopoczucia **34,74 %** oraz umożliwiło podjęcie nauki **49,47 %** lub ukończenie nauki **30,53 %**.

- c. Zdaniem niemal wszystkich ankietowanych dofinansowania w ramach Pilotażowego programu „Aktywny samorząd” są skuteczne (**98,95 %**), a dla zdecydowanej większości ankietowanych **78,95 %** wysokość otrzymanego dofinansowania była wystarczająca do posiadanych potrzeb.
- d. Dofinansowanie ze środków PFRON w ramach programu wpłynęło pozytywnie poprawę sytuacji zawodowej wśród **32,63 %** ankietowanych. Otrzymane dofinansowanie pomogło otrzymać zatrudnienie **11,58 %** lub utrzymać posiadane zatrudnienie **21,05 %**.
- e. Wsparcie otrzymane w ramach programu znacznie wpłynęło na zmniejszenie bariery w dostępie do edukacji. Otrzymane dofinansowanie pozwoliło podjąć naukę **49,47 %** ankietowanym, a **30,52 %** ankietowanym umożliwiło ukończenie edukacji na poziomie wyższym.
- f. Zdaniem ponad połowy ankietowanych **56,84 %** zakres dofinansowań w ramach programu „Aktywny samorząd” powinien zostać poszerzony. Od początku funkcjonowania programu sukcesywnie poszerzany był obszar dofinansowań. Jednak ewaluacja programu wykazała istnienie dalszej potrzeby poszerzenia form wsparcia. Szczególnie często ankietowani podkreślali potrzebę otrzymania wsparcia w zakresie dofinansowań do różnego rodzaju kursów doszkalających i/lub kursów językowych **17,89 %**.
- g. Zdecydowana większość osób ankietowanych wystawiła pozytywną ocenę pracownikom realizatora, którzy obsługiwali niniejszy program. W większości wskazywano na profesjonalizm i bardzo miłą i kompetentną obsługę.